

PAQE, STABILITET DHE ZGJEDHJE

Rreth sondazhit

Ky projekt është vë në punë në mënyrë të pavarur nga Qendra për Demokraci dhe Bashkërendim në Evropën Juglindore (CDRSEE, Selanik, Greqi) dhe është financuar në mënyrë të përbashkët nga CDRSEE, Fondacioni Instituti Shoqëria e Hapur në Maqedoni (FOSIM) dhe Ministria Greke për Maqedoni dhe Traki. Studimi është ndërmarrë nga Dr. Colin Irwin prej Universitetit të Mbretëreshës në Belfast, derisa puna e anketimit të opinionit publik është kryer nga Qendra për Marrëdhënie Etnike, Shkup, Maqedoni prej 14 mars e deri më 25 mars për të zbatuar 1600 intervista “ballë për ballë” që përfaqsonin pjesë të përzier të popullsisë së rritur të Maqedonisë në aspekt të moshës, gjinisë, klasës shoqërore, njohjes politike dhe etnike si dhe rajonit gjeografik.

Colin Irwin raporton për zbulimet e studimit.

Kërkimi i vështrimeve të popullit për zgjidhjen e konfliktit

Paqja dhe proceset paqësore nuk janë të lehta. Maqedonia arriti të qëndrojë jashta luftërave më të këqija të Ballkanit, dhe Irlanda Veriore është duke përjetuar një vit të mirë pas një gjenerate “trazirash”. Izraelit dhe Palestinës nuk i shkojnë punët mirë. Atje tankset, F16-shet dhe helikopterët ushtarak “ballafaqohen” kundër vetëvrasësve të minuar me pasojat më tragjike. Zgjedhja e përkrahësit të rrugës së ashpër, Sharon, për udhëheqës të shtetit Izraelit ndoshta ka ndihmuar në rindezjen e konfliktit në Lindjen e Mesme. Në Irlandën Veriore zgjedhjet e vitit të ardhshëm mund të shohin politicientë të rinj në pushtet dhe ndryshim të fatit , përderisa këtu, në Maqedoni, zgjedhjet që po afrohen mund të përcaktojnë fatin e procesit paqësor në këtë pjesë të Ballkanit.

Cilat janë problemet qenësore me të cilat duhet të merret qeveria e re Maqedonase? Çfarë politike më së miri mund t’i përputhet këtyre sfidave? Çfarë do të ndodh nëse këto probleme nuk adresohen dhe a mund populli i Maqedonisë të bindet të del e të votojë për politicientët që ata besojnë se më së miri mund të kontribuojnë për paqe dhe stabilitet afatgjatë?

Në mbështetje të procesit paqësor të Irlandës Veriore u zbatuan tetë sondazhe të opinionit publik në mënyrë që populli i Irlandës Veriore të ketë mundësi t’i tregojë politicientëve të tyre se çfarë ata mendonin se duhej të bëhej. Ky sondazh i opinionit publik i përdor metodat e njejt si ato që janë përdorur atje në mënyrë që popujt e Maqedonisë të kenë mundësi t’i shprehin vështrimet e tyre për të ardhmen. Rezultatet janë pasqyruar më poshtë derisa raportet e plota do të dërgohen deri tek të gjitha partitë politike që janë zgjedhur në Parlamentin e Maqedonisë si dhe UE-së, OSBE-së dhe organizatave tjera të interesuara ndërkombëtare dhe shtetërore.

Arsyet për mungesën e paqes dhe stabilitetit në Maqedoni

Njerëzit prej komuniteteve të ndryshme shpesh kanë vështrime shumë të ndryshme për arsyet e konfliktit, dhe në këtë rast për mungesën e paqes dhe stabilitetit në Maqedoni. Për t’u marrë me këtë çështje, pyetja e parë e sondazhit kërkonte njerëzit të tregojnë cilat probleme ata i konsideronin të jenë “Shumë të rëndësishme”, “Të rëndësishme”, “Me rëndësi të mesme”, “Pak të rëndësishme”, “Të parëndësishme”. Tabela 1 paraqet rezultatet për dy komunitetet kryesore me radhitje për nga rëndësia prej një deri në njëzet e katër (me përqindje “Shumë të rëndësishme”). Disa shqetësime janë të njejt për dy komunitetet, por disa nuk janë.

Tabela 1. Arsyet e konfliktit të maqedonasve dhe shqiptarëve sipas rëndësisë

	Përqindja „Shumë e rëndësishme”	Maqedonas		Shqiptarë
1	Aktivitetet e grupeve paramilitare shqiptare që ende operojnë në Maqedoni (AKSH)	85%	Diskriminimi ndaj pakicave etnike në punësim, në edukim dhe të drejtat gjuhësore	80%
2	Çarmatimi jo i plotë i UÇK-së nga NATO	78%	Aktivitetet e grupeve policore maqedonase dhe grupeve paramilitare që operojnë në Maqedoni (Luanët Poskoksat)	67%
3	Posedimi i shumë armëve ilegale në regjion	74%	Mitosja dhe korupcioni i pjesshëm politik që fundos fondacionet demokratike të shtetit	66%
4	Krimi i rëndë i organizuar që përfshin biznesmenë, paramilitarë dhe politicientë	70%	Mundësi të varfëra ekonomike për të gjitha seksionet e shoqërisë	61%
5	Mitosja dhe korupcioni i pjesshëm politik që fundos fondacionet demokratike të shtetit	65%	Dështimi i ekonomisë së Maqedonisë	58%
6	Amnisti që përfshin të gjitha krimet e rënda kundër njerëzimit	62%	Krimi i rëndë i organizuar që përfshin biznesmenë, paramilitarë dhe politicientë	56%
7	Dështimi i ekonomisë së Maqedonisë	53%	Mediat me anim dhe abuzimi i informacioneve si rezultat i ndërhyrjes së madhe politike	55%
8	Mundësi të varfëra ekonomike për të gjitha seksionet e shoqërisë	52%	Marëdhëniet e këqija ndëretnike ndërmjet popujve të Maqedonisë	53%
9	Marëdhëniet e këqija ndëretnike ndërmjet popujve të Maqedonisë	48%	Kuptimi i pamjaftueshëm i demokracisë nga ana e politicientëve të zgjedhur të popullit	46%
10	Veprim i pamjaftueshëm i komunitetit ndërkombëtarë për të krijuar paqe dhe stabilitet në Maqedoni	46%	Marrëdhëniet e këqija ndëretnike ndërmjet politicientëve të Maqedonisë	40%
11	Marrëveshja kornizë shkon shumë larg në lidhje me kërkesat për reforma	43%	Mungesë e transparencës në qeveri në të gjitha nivelet	36%
12	Njerëzit e zhvendosur brenda Maqedonisë	42%	Posedimi i shumë armëve ilegale në regjion	27%
13	Mosmarrëveshja lidhur me kufirin me Kosovën	42%	Mosmarrëveshja lidhur me kufirin me Kosovën	27%
14	Mungesë e transparencës në qeveri në të gjitha nivelet	38%	Përzierja e komuniteteve religjioze në politikë	25%
15	Marrëdhëniet e këqija ndëretnike ndërmjet politicientëve të Maqedonisë	36%	Marrëveshja Kornizë nuk merret në mënyrë adekuate me kërkesat për reforma	25%
16	Kuptimi i pamjaftueshëm i demokracisë nga ana e politicientëve të zgjedhur të popullit	35%	Trajtimi jo i barabartë i grupeve të ndryshme etnike nga ana e institucioneve ndërkombëtare dhe Organizatave joqeveritare	23%
17	Trajtimi jo i barabartë i grupeve të ndryshme etnike nga ana e institucioneve ndërkombëtare dhe Organizatave joqeveritare	32%	Njerëzit e zhvendosur brenda Maqedonisë	19%
18	Marrëveshja Kornizë nuk merret në mënyrë adekuate me kërkesat për reforma	32%	Kuptimi i pamjaftueshëm i demokracisë nga ana e popujve të Maqedonisë	17%
19	Maqedonia nuk e ka zgjedhur problemin e emrit	30%	Amnisti që përfshin të gjitha krimet e rënda kundër njerëzimit	15%
20	Mediat me anim dhe abuzimi i informacioneve si rezultat i ndërhyrjes së madhe politike	26%	Maqedonia nuk e ka zgjedhur problemin e emrit	15%
21	Përzierja e komuniteteve religjioze në politikë	22%	Veprim i pamjaftueshëm i komunitetit ndërkombëtarë për të krijuar paqe dhe stabilitet në Maqedoni	12%
22	Kuptimi i pamjaftueshëm i demokracisë nga ana e popujve të Maqedonisë	16%	Aktivitetet e grupeve paramilitare shqiptare që ende operojnë në Maqedoni (AKSH).	10%
23	Diskriminimi ndaj pakicave etnike në punësim, në edukim dhe të drejtaT gjuhësore	13%	Çarmatimi jo i plotë i UÇK-së nga Nato	9%
24	Aktivitetet e grupeve policore maqedonase dhe grupeve paramilitare që operojnë në Maqedoni (Luanët, Poskoksat)	13%	Marrëveshja kornizë shkon shumë larg në lidhje me kërkesat për reforma	6%

Problemet e sigurisë paraqiten në krye të listës maqedonase me “Aktivitetet e grupeve paramilitare shqiptare” si shqetësimi i tyre numër një (85% “Shumë të rëndësishme”), e përcjellur me “Çarmatimin jo të plotë të UÇK-së nga NATO” në numrin dy (78 përqind) dhe “Posedimin e shumë armëve ilegale në regjion” në numrin tre (74 përqind). Kjo përcillet me problemet e krimit të rëndë të organizuar dhe korrupsionit në numrin katër dhe pesë.

Ngjajshëm kështu, edhe shqiptarët vendosin korrupsionin dhe krimin e organizuar lartë në listën e tyre të arsyeve, në vendin e tretë dhe të gjashtë përkatësisht (67% dhe 56% “Shumë e rëndësishme”). Problemi i sigurisë vjen në numrin dy në listën e tyre, por për ata janë “Aktivitetet e grupeve policore maqedonase dhe grupeve paramilitare” ajo që vazhdon t’i brengosë (67 përqind). Megjithatë, për shqiptarët problemi i tyre numër një nuk është siguria, por “Diskriminimi ndaj pakicave etnike në punësim, edukim dhe të drejtat gjuhësore” (80% “Shumë e rëndësishme”).

Në shumë mënyra shqetësimet më të mëdha të grupeve “Tjera” etnike në Maqedoni (pjesa më e madhe e të cilëve Turqit, Romët, Serbët dhe Vllehët) janë të njëjta si ato të maqedonasve, duke vendosur në krye të listës së tyre aktivitetet e paramilitarëve shqiptarë.

Qartë se problemet e ndryshme të sigurisë së çdo komuniteti duhet medoemos të adresohen, poqëse paqja dhe stabiliteti arrihen në afat të gjatë, dhe për shqiptarët dhe disa grupe të “Tjerëve”, çështja e diskriminimit duhet medoemos të shqyrtohet. Jashta kësaj të gjithë popujt e Maqedonisë, pa marrë parasysh kualifikimet e tyre etnike, konsiderojnë se problemet e korrupsionit në qeveri si dhe perspektivat e varfëra ekonomike të shtetit janë kërcënimi më i madh për suksesin përfundimtar të procesit paqësor.

Ajo që është interesant, në lidhje me procesin paqësor, dhe që duhet të përmendet është ideja se Marrëveshja Kornizë shkon shumë larg me reforma, dhe kjo u radhit në vendin e 11-të në listën maqedonase (43 përqind), derisa sygjerimi se Marrëveshja nuk i plotëson të gjitha kërkesat doli në vendin e 15-të në listën e shqiptarëve (25 përqind). Pra, duket se është e qartë se Marrëveshja Kornizë, ashtu siç është, nuk është ndonjë problem i madh për asnjërin komunitet, edhe pse detyrat e saja, në term të stabilitetit, barazisë dhe sundimit të Ligjit duhet ende të arrijnë potencialin e saj të plotë.

Prioritetet për Paqe dhe Stabilitet të Qëndrueshme

Ny pyetjen e dytë njerëzit ishin pyetur të kalojnë nëpër një listë prej njëzet e katër hapave që do të mund të ndërmerreshin për të ndihmuar sigurimin e paqes së qëndrueshme dhe stabilitetit të vazhdueshëm në Maqedoni. Për secilin hap apo alternativë ata duhej të potencojnë se cilat prej tyre ata i konsiderojnë se janë “Esenciale”, “Të dëshirueshme”, “Të pranueshme”, “Toleruese” apo “Të papranueshme” si pjesë e procesit të suksesshëm paqësor. Tabela 2 paraqet rezultatet e dy komuniteteve kryesore sipas rëndësisë. Përsëri disa prioritetet për paqe dhe stabilitet janë të njëjta, por disa prej tyre janë të ndryshme.

Tabela 2. Prioritetet e maqedonasve dhe shqiptarëve për paqe dhe stabilitet

	Përçindja „Esenciale”	Maqedonas		Shqiptarë
1	Masa efektive kundër paramilitarëve dhe krimin të organizuar	83%	Universitet në gjuhën shqipe me financim shtetëror	85%
2	Përforsimi i sundimit të Ligjit	75%	Implementimi i plotë i Marrëveshjes Kornizë	84%
3	Pavarësi e plotë e Gjyqit	75%	Masa të fuqishme për parandalimin e diskriminimit etnik	82%
4	Zgjedhje të lira dhe të drejta	72%	Zgjedhje të lira dhe të drejta	80%
5	Rindërtimi i shtëpive të njerëzve të zhvendosur dhe sigurohet siguria e tyre	72%	Zhvillimi i qeverisjes lokale	78%
6	Komuniteti Ndërkombëtarë duhet të bëjë përpjekje më të mëdha për të larguar gjithë armë ilegale në regjion	69%	Përfaqësim proporcional për të gjitha grupet etnike në administratën publike, policinë dhe ushtrinë e Maqedonisë	78%
7	Plan strategjik për eliminimin e dobësimit social dhe varfërisë	68%	Përforsimi i sundimit të Ligjit	77%
8	Mbajtja e kontrollit mbi industrinë strategjike dhe rezervave nga ana e shtetit	58%	Plan strategjik për eliminimin e dobësimit social dhe varfërisë	73%
9	Zgjidhja e çështjes së emrit të Maqedonisë	51%	Rindërtimi i shtëpive të njerëzve të zhvendosur dhe sigurohet siguria e tyre	67%
10	Anëtarësimi në UE	50%	Pavarësi e plotë e Gjyqit	66%
11	Masa të fuqishme për parandalimin e diskriminimit etnik	43%	Plan strategjik për ndërtimin e besimit ndërmjet grupeve të ndryshme etnike	66%
12	Komunitetet religjioze nuk duhet të ndërhyjnë në politikë	40%	Anëtarësimi në UE	62%
13	Zhvillimi i qeverisjes lokale	34%	Integrimi i ish-paramilitarëve në shoqërinë civile	59%
14	Transparencë e institucioneve ndërkombëtare dhe OJQ-ve gjatë dhënies së ndihmave financiare	32%	Mbajtja e kontrollit mbi industrinë strategjike dhe rezervave nga ana e shtetit	54%
15	Ndihmë ndërkombëtare për të ndërtuar institucione të reja dhe forcuar institucionet ekzistuese të qeverisë	27%	Ndihmë ndërkombëtare për të ndërtuar institucione të reja dhe forcuar institucionet ekzistuese të qeverisë	49%
16	Masa të fuqishme për të parandaluar diskriminimin gjinor	27%	Masa efektive kundër paramilitarëve dhe krimin të organizuar	45%
17	Plan strategjik për ndërtimin e besimit ndërmjet grupeve të ndryshme etnike	26%	Komuniteti Ndërkombëtarë duhet të bëjë përpjekje më të mëdha për të larguar gjithë armë ilegale në regjion	40%
18	Monitoring ndërkombëtar të aktiviteteve të Ministrive kyqe	23%	Masa të fuqishme për të parandaluar diskriminimin gjinor	38%
19	Implementimi i plotë i Marrëveshjes Kornizë	13%	Komunitetet religjioze nuk duhet të ndërhyjnë në politikë	38%
20	Ndërtimi i komuniteteve të reja për njerëzit e zhvendosur në Maqedoni	10%	Transparencë e institucioneve ndërkombëtare dhe OJQ-ve gjatë dhënies së ndihmave financiare	37%
21	Përfaqësim proporcional për të gjitha grupet etnike në administratën publike, policinë dhe ushtrinë e Maqedonisë	8%	Monitoring ndërkombëtar të aktiviteteve të Ministrive kyqe	33%
22	Integrimi i ish-paramilitarëve në shoqërinë civile	6%	Zgjidhja e çështjes së emrit të Maqedonisë	25%
23	Financim shtetëror për një Fakultet për Studime Turke brenda një Universiteti ekzistues	1%	Financim shtetëror për një Fakultet për Studime Turke brenda një Universiteti ekzistues	14%
24	Universitet në gjuhën shqipe me financim shtetëror	1%	Ndërtimi i komuniteteve të reja për njerëzit e zhvendosur në Maqedoni	12%

Tre prioritetet e para për maqedonasit i përkasin sigurisë dhe sundimit të Ligjit. Ata prioritet më të madh i japin “Masa efektive kundër paramilitarëve dhe krimit të organizuar” (83 % “Esenciale”). Kjo është e përcjellur me “Përforcimi i sundimit të Ligjit” dhe “Pavarësia e plotë e Gjyqit”, që të dyja me 75 përqind. Për shqiptarët, tre prioritetet e tyre të para kanë të bëjnë me çështje të barazisë dhe reformat sociale. Prioriteti i tyre numër një është “Universitet në gjuhën shqipe me financim shtetëror” (85 përqind “Esenciale”), i përcjellur me “Implementimi i plotë i Marrëveshjes Kornizë” me 84 përqind dhe “Masa të fuqishme për parandalimin e diskriminimit etnik” me 82 përqind. Që të dy këto komunitete radhitin “Zgjedhje të lira dhe të drejta” si prioritetin e tyre të katërt.

Me një përjashtim të dukshëm, nuk duhet të ketë shumë rezistencë nga këto komunitete për implementimin e këtyre listave të ndara të kërkesave. Shqiptarët poashtu dëshirojnë të bëhet “Përforcimi i sundimit të Ligjit” (77 përqind “Esenciale”) dhe “Pavarësia e plotë e Gjyqit” (66 përqind “Esenciale”). Për shqiptarët “Masa efektive kundër paramilitarëve dhe krimit të organizuar” është radhitur në vendin e 16-të në listën e tyre me 45 përqind “Esenciale”, 22 përqind “E dëshirueshme”, 22 përqind “E pranueshme”, 10 përqind “Toleruese” dhe vetëm 1 përqind “E papranueshme”. Ngjajshëm 43 përqind të maqedonasve konsiderojnë “Masa të fuqishme për parandalimin e diskriminimit etnik” të jenë “Esenciale”, derisa vetëm 2 përqind konsiderojnë një politikë të tillë të jetë “E papranueshme”. “Implementimi i plotë i Marrëveshjes Kornizë” nuk është një çështje e lehtë për të gjithë maqedonasit, por shumica e shohin atë ose “Esenciale” me 15 përqind, apo “E dëshirueshme” me 20 përqind, apo “E pranueshme” me 22 përqind, apo “Toleruese” me 19 përqind. Një pakicë prej 26 përqind konsiderojnë këtë opcion të jetë “E papranueshme” dhe prandaj për ta kjo është edhe më tutje problem.

Fatkeqësisht, i vetmi prioritet në të cilin siç duket ka vetëm pak apo aspak “bashkim të mendimeve” është dëshira për “Univerzitet në gjuhën shqipe me financim shtetëror”. Ky opcion është në fund të listës maqedonase me 78 përqind që këtë financim e konsiderojnë “E papranueshme”, derisa 85 përqind e shqiptarëve e konsiderojnë këtë si “Esenciale”. Shpresojmë se maqedonasit tash do të fillojnë të kuptojnë sa me rëndësi është një Univerzitet i tillë për shqiptarët. Anasjelltas, shqiptarët duhet të bëjnë përpjekje për të kuptuar se përse maqedonasit janë kaq kundërshtar për një politikë të tillë dhe të përpiqen këto çështje ndoshta t’i lënë të pushojnë. Një diplomaci shumë e kujdesshme dhe/apo ndërmjetësim është qartë e nevojshme këtu.

Mund të thuhet edhe shumë më tepër rreth këtyre dy listave të prioritetëve. Por, për pjesën më të madhe, më shumë ka pajtim se sa mospajtim për politikën dhe reformat që mund të ndërmerren më tutje me një udhëheqësi të fortë dhe efektive politike. Secili dëshiron Maqedonia të jetë një sukses demokratik dhe ekonomik dhe do t’i mirëprët të gjitha përpjekjet e bëra për ta arrirë këtë fund.

Pasojat e dështimit

Natyrisht të gjithë shpresojnë se gjithëka që duhet të bëhet për t'i ndihmuar Maqedonisë të ketë një demokraci të suksesshme me ekonomi që vjen e rritet do të bëhet. Por, nëse qeveria e Maqedonisë dhe Komuniteti Ndërkombëtar dështojnë t'i marrin hapat e nevojshme për të siguruar paqe të qëndrueshme dhe stabilitet të vazhdueshëm, ëfarë do të ndodh atëherë? Prej një liste prej katërbëdhjetë mundësive të ndryshme njerëzit janë pyetur të theksojnë se cilat ata i konsiderojnë si janë “Shumë e mundshme”, “E mundshme”, “Nuk jam i sigurtë”, “E pamundshme” apo “Shumë e pamundshme”. Tabela 3 radhit rezultatet për gjithë Maqedoninë, për komunitetin maqedonas dhe shqiptarë veëmas, ndërsa për minoritetet “Tjera” së bashku.

Tabela 3. Çfarë do të ndodh nëse Qeveria e Maqedonisë dhe Komuniteti Ndërkombëtar dështojnë të veprojnë

Përqindja “Shumë e mundshme”	Të gjithë	Maqedonas	Shqiptarë	Tjerë
Rritja e varfërisë	77%	78%	74%	74%
Rritja e dhunës	62%	68%	43%	62%
Emigrimi i të rinjëve	61%	64%	50%	64%
Nuk do të ketë zgjedhje të lira dhe të drejta	57%	59%	45%	64%
Pak njerëz do të kenë dëshirë të dalin të votojnë në zgjedhjet që po vijnë	49%	50%	39%	59%
Imigrim prej Kosove	32%	40%	6%	32%
Qeveria e re e Maqedonisë do të jetë e dobët dhe joefektive	32%	31%	33%	38%
Krijimi i komuniteteve etnikisht të pastërta	30%	35%	14%	34%
Rifillimi i konfliktit me inicim nga Kosova	27%	34%	5%	27%
Shpallja e gjendjes së jashtëzakonshme dhe anulimi i zgjedhjeve	21%	23%	18%	13%
Aspiratat e shteteve fqinje dhe ndarja e shtetit	21%	24%	13%	19%
Luftë qytetare dhe imponimi i Protektoratit Ndërkombëtar	16%	19%	9%	11%
Luftë qytetare që shpie në luftë regjionale	12%	14%	7%	11%
Këmbim teritosh me shtetet fqinje	9%	10%	7%	10%

Pothuaj të gjithë pajtohen se dështimi i adresimit të problemeve në mënyrë adekuate, me të cilat Qeveria dhe Komuniteti Ndërkombëtar medoemos duhet të merren, do të shpie e “Rritje të varfërisë” (77 përqind “Shumë e mundshme”); “Rritje të dhunës” (62 përqind); “Emigrimi i të rinjëve” (61 përqind) dhe se “Nuk do të ketë zgjedhje të lira dhe të drejta” (57 përqind “Shumë e mundshme”).

Megjithatë, edhe pse 40 përqind e maqedonasve besojnë se dështimi i implementimit të politikës për t'u marrë me problemet Shtetërore do të shpie në “Imigrim prej Kosove”, vetëm 6 përqind e shqiptarëve ndajnë këtë mendim. Ngjajshëm me këtë, vetëm 5 përqind e shqiptarëve mendojnë se “Rifillimi i konfliktit me inicim nga Kosova” është “Shumë e mundshme”. Tetëmbëdhjetë përqind e shqiptarëve dhe 23 përqind e maqedonasve konsiderojnë se “Shpallja e gjendjes së jashtëzakonshme dhe anulimi i zgjedhjeve” është “Shumë e mundshme”. Në anën tjetër 24 përqind e maqedonasve dhe 13 përqind e shqiptarëve konsiderojnë ndarjen e shtetit si “Shumë e mundshme”.

Jashta kësaj, perspektivat më serioze të luftës qytetare që shpie në Protektorat Ndërkombëtar (16 përqind “Shumë e mundshme”), luftë regjionale (12 përqind “Shumë e mundshme”) apo këmbim teritosh me shtetet fqinje (9 përqind “Shumë e mundshme”), nuk janë perceptuar si mundësi serioze për kohën prezente. Është e qartë se popujt e Maqedonisë nuk i frigohen luftës aq shumë sa që i frigohen shkatërrimit të shoqërisë që rezulton me rritjen e varfërisë, dhunës, emigrimit dhe dështimit të proceseve demokratike. Këto perspektiva ata i konsiderojnë se janë shumë të vërteta.

Zgjedhje të lira dhe të drejta

Dëshira për zgjedhje të lira dhe të drejta është një prej prioriteteve më kryesore për ëdonjërin që jeton në Maqedoni, menjëher pas nevojës për siguri, dhe për disa tjerë, pas barazisë. Shumica mund të gjykojnë se zgjedhjet e lira dhe të drejta janë pjesë e domosdoshme e ëfarëdo plani të dizajnuar që duhet të prodhojë paqe të qëndrueshme. Duke patur këtë parasysh, popujt e Maqedonisë janë pyetur se ëfarë hapa duhet të merren për të siguruar zgjedhje të lira dhe të drejta. Lista me dymbëdhjetë opzione tregon se cilat ata i konsideruan se janë “Esenciale”, “E dëshirueshme”, “E pranueshme”, “Toleruese” apo “E papranueshme” si pjesë e procesit të suksesshëm paqësor. Tabela 4 radhit rezultatet për gjithë Maqedoninë, për komunitetin maqedonas dhe shqiptarë veëmas, ndërsa për minoritetet “Tjera” së bashku.

Tabela 4. Kërkesat për zgjedhje të lira dhe të drejta

Përqindja “Esenciale” apo “E dëshirueshme”	Të gjithë	Maqedonas	Shqiptarë	Tjerë
Palët duhet të ndërpresin gjithë dhunën kanosjet gjatë zgjedhjeve	93%	94%	97%	86%
Politicientët duhet të largohen nga përdorimi i gjuhës dhe fjalimeve që nxisin urrejtje etnike	88%	85%	98%	88%
Të gjitha partitë politike duhet të nënshkruajnë Zotim për zgjedhje të lira dhe të drejta	88%	87%	92%	87%
Vëzhguesit ndërkombëtar duhet të jenë aktivë në mbajtjen e standardeve ndërkombëtare për zgjedhje të lira dhe të drejta	81%	78%	89%	77%
Mediat e lajmeve duhet të mënjanojnë publikimin dhe transmetimin e tregimeve që nxisin urrejtje etnike	80%	75%	95%	80%
Policia, ushtria dhe grupet paramilitare duhet të qëndrojnë jashta procesit electoral	79%	77%	87%	77%
Ekipet vëzhguese ndërkombëtare duhet të shpërndahen në Maqedoni në rast sa më të shpejt	76%	74%	88%	71%
Duhet të ketë fushatë për të mësuar dhe inkurajuar qytetarët të votojnë	76%	78%	73%	70%
Vëzhguesit ndërkombëtar duhet të jenë prezent në ëdo vendvotim	60%	60%	60%	55%
Forcat ndërkombëtare duhet të përdoren për të vëzhguar dhe mbyllur kufinj të grupet paramilitare që synojnë të përëajnë zgjedhjet	58%	69%	21%	67%
Forcat ndërkombëtare duhet të përdoren për të vëzhguar procesin e votimit kudo nëpër Maqedoni gjatë zgjedhjeve	50%	51%	51%	46%
Një polic duhet të jetë present në ëdo vendvotim	42%	51%	13%	49%

Përsëri, me vetëm disa përjashtime të vogla, ekziston një përputhje e madhe nëpër të gjitha sferat e shoqërisë në Maqedoni lidhur me këto ëështje. Nëntëdhjetë e tre përqind besojnë se është “Esenciale” apo “E dëshirueshme” që “Palët të ndërpresin gjithë dhunën dhe kanosjet gjatë zgjedhjeve” dhe se gjuha që nxit urrejtje etnike duhet të mënjanohet (88 përqind); se partitë duhet të nënshkruajnë Zotim për zgjedhje të lira dhe të drejta (81 përqind); se mediat e lajmeve nuk duhet të nxisin urrejtje etnike (80 përqind); se policia, ushtria dhe paramilitaryët duhet të qëndrojnë jashta procesit electoral (79 përqind); se ekipet vëzhguese ndërkombëtare duhet të shpërndahen (76 përqind); se duhet të ketë fushatë që do t’i inkurajojë qytetarët të votojnë (76 përqind); dhe se poashtu duhet të ketë vëzhgues ndërkombëtar në ëdo vendvotim (60 përqind). Nuk ka ndonjë vendim të rëndësishëm lidhur me këto pika, kështuqë ndoshta këto të gjitha do të kishte mundur të përfshihen në ndonjë lloj Zotimi për zgjedhje të lira dhe të drejta.

Megjithatë, përdorimi i forcave ndërkombëtare për të vëzhguar zgjedhjet është konsideruar “Esenciale” apo “E dëshirueshme” prej rreth gjysmës së popullatës dhe vetëm gjysma e maqedonasve dhe 13 përqind e shqiptarëve dëshirojnë në ëdo vendvotim të ketë nga një polic. Sjellja me përgjegjësi, nga ana e partive, politicientëve dhe mediave është ajo që sië duket dëshirojnë njerëzit më së shumti paralel me garancat që vëzhguesit ndërkombëtar mund të sjellin. Forcat, qoftë të brendshme apo ndërkombëtare, nuk janë aq të mirëseardhura, ndoshta për shkak se ato nuk konsiderohen pjesë e rregullt e procesit elektoral në një shoqëri të lirë dhe demokratike për të cilën tash ëdonjëri aspiron.

Por, bile edhe nëse gjithë kjo mund të bëhet. Nëse politicientët tash kërkojnë t’i shqyrtojnë ëështjet dhe politikën e shqyrtuar në këtë sondazh dhe nëse ata nënshkruajnë dhe i përmbahen Zotimit për zgjedhje të lira dhe të drejta, vallë do të dalë populli i Maqedonisë në votim? Zgjedhjet e fundit këshillojnë se ata nuk do të mundohen fare. Por, ndoshta gjërat tash mund të jenë ndryshe. Ndoshta njerëzit do të votojnë nëse tash besojnë se vota e tyre mund të bëj ndryshim. Në këtë pikë të fundit kritike njerëzit u pyetën “Nëse këto kushte për zgjedhje të lira dhe të drejta mund të sigurohen, a mendoni se populli duhet të votojë? Tetëdhjetë e shtatë përqind thanë “Po” (Tabela 5). Kur u pyetën se vallë ata vetë do të kishin votuar? Tetëdhjetë përqind thanë “Po” (Tabela 6). Le të shpresojmë se politicientët dhe populli tash do të mund të ndeshen me këtë sfidë?

Tabela 5. Nëse këto kushte për zgjedhje të lira dhe të drejta mund të plotësohen a mendoni se populli duhet të votojë?

Përqindja	Të gjithë	Maqedonas	Shqiptarë	Të tjerë
Po	87	88	83	89
Jo	4	4	3	5
Nuk e di	9	8	15	6

Tabela 6. A do të kishit votuar ju nën këto rrethana?

Përqindja	Të gjithë	Maqedonas	Shqiptarë	Të tjerë
Po	80	81	79	78
Jo	10	10	7	12
Nuk e di	10	9	14	10